

הרב זלמן נחמיה גולדברג

26/07/2018

חבר בית הדין הגבוה

אנציקלופדיה התלמודית יד הרב הרצוג

גוי שנדר לתת צדקה אם חייב לקיים, והאם מותר לתפוס ממנו, ובדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט

מהפה של המקדש אבל מים שקנה הקדש על ידי חצר אף שנעשה ממון הקדש מ"מ אין מועלין בו הובאו דבריהם בקצה"ח סימן ר' סק"א ודעת הרשב"ם מסבירים שסובר שאיסור מעילה אינה מחמת חילול הקדושה אלא שהמועל גוזל ממון הקדש ולכן אילו היה הקדש קונה המים בחצר היה בהם מעילה.

ג] והקצה"ח הקשה על הרשב"ם מהדין שקדשי עכו"ם הלכה שאין מועלים בהם אף שעכו"ם יכול להקדיש, ולדעת הרשב"ם למה אין מעילה בקדשי עכו"ם והרי נעשה ממון של הקדש, ותירץ הקצה"ח שיש הבדל בין קדושת בדק הבית שאיסורו הוא גדר של גזילת הקדש ולכן יש מעילה גם בהקדש גוי ובדין קדושת קרבן שאיסור מעילה הוא שמועל בקדושה ולכן דוקא קדושה שקידש ישראל ולא שקידש גוי ומעתא יש לומר שזה שהקדיש בית, קדוש, יש חידוש שהקדש קנה באמירה בלי קנין, אבל זה שקדוש שאמר שור זה עולה ששם זה ענין קדושה מה חידוש שהקדש קונה באמירה הרי הקדושה נעשית בפה ומה חידוש יש בזה שאמירה קונה ולסברת הרמב"ן קשה יותר שגם בית זה קדוש ג"כ הוא מדין קדושה ומה מקום לומר שאמירתו כמסירה אדרבה רק אמירה יוצר קדושה ולא מסירה וקנין אחר

א] קידושין כח, ב. שנינו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ובגמ' כיצד אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט האומר שור זה עולה בית זה הקדש אפילו בסוף העולם קנה בהדיוט לא קנה עד שימשוך ויחזיק וכו' ובבלי לא הביאו קרא לדבר זה.

והנה במשנה שם שנינו גם רשות הגבוה בכסף ורשות הדיוט במשיכה וגמ' כיצד רשות הגבוה בכסף גיזבר שנתן מעות בבהמה אפילו בהמה בסוף העולם קנה ובהדיוט לא קנה עד שימשוך ולכאורה יש כאן סתירה מיניה וביה שברישא אמרה המשנה שהקדש קונה בכסף ובסיפא שקונה באמירה.

ב] ונראה ליישב בשני דרכים הא'. אם נחקור מה מקור הדין שאמירה בהקדש קונה והנה באומר שור זה עולה שקנה הקדש לכאורה דבר פשוט שהרי הקדושה נעשית בפה והרי זה כהפרשת תרומה וחלה שנעשית בפה ובכלל לא שייך קנין על קדושה וכמו שכתב הרמב"ן ב"ב גבי הקדיש בור ונתמלא מים שאין מועלין במים ופירש הרשב"ם שלכן אין מעילה במים אף שהמים נכנסו לבור ובור היינו חצר מ"מ אין הקדש קונה בחצר שאין יד להקדש ואין שליחות להקדש והרמב"ן כתב טעם למה אין מעילה שהמעילה בא מכח הקדושה והקדושה בא

לומר כן לסלק עצמו ולומר לבעלי חובות הרי הנכסים לפניכם אינו רוצה לירש ולא לפרוע כלום אלא כופין אותו לטפל בדבר ולמכור אותן ולהגבותן או לשומן שהוא במקום מוריש וכמו שהמוריש אינו יכול לסלק עצמו גם היורש אינו יכול לסלק עצמו, וכתב עליו הריטב"א אפשר שלא אמר אלא לרב פפא דאמר פריעת בע"ח מצוה וכופין אותו בשוטים כי אמר לא בעינא למעבד מצוה אבל לדין אין כופין בשוטים אלא בהורדת נכסים עכ"ל. ולכאורה קשה הרי ביורשים אין מצוה עליהם לפרוע חובת אביהם וא"כ למה כופין אותו בשוטים למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא, אלא טעם הדבר כך הוא שלמ"ד שיעבודא דאורייתא מה שגובין מיתומים אינו אלא מכח שיעבוד ולא מכח פריעת בע"ח מצוה ולכן יכולים היורשים לומר הנכסים לפניכם גבו מהם אני אינו חייב לטרוח אבל למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא לרב ושמואל אין גובין מנכסיהם כלל במלוה ע"פ.

ו] אבל לדעת ר"פ בבא בתרא בסוף סוכר שמדרבנן גובין מיתומים מלוה ע"פ שלא תנעול דלת בפני לוויין וגם לרב ושמואל מלוה בשטר גובין מדרבנן מיתומים ולקוחות [לדעת התוס' שאפילו מלוה בשטר אין שיעבוד מן התורה] ומעתה מה שרבנן תקנו שיגבו, תקנו מצוה על היתומים, ולכן סובר רב פפא שאין גובין מיתומים קטנים שלא בני מצוה נינהו ולכן כופים את היתומים לטרוח ולהביא נכסים שירשו לבעל תוב, וגם במלוה בשטר תקנו מצוה ולא שיעבוד ולכן אין גובין מיתומים קטנים, אבל לרב הונא בריה דר"י שסובר ששיעבוד דאורייתא אין על היתומים עצמם חיוב. ומעתה קשה למה

ואולי גם להרמב"ן אף שכדי למעול צריך קדושה אבל מ"מ צריך ג"כ שיעשה ממון הקדש ולזה אין די בקדושה וצריך קנין ועל זה אמרו אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט דמי אמנם מה שהזכירה הגמ' גם שור זה עולה לכאורה אין חידוש בזה שהרי קרבן אינו ממון הקדש שהרי חזינן שבקדשי עכו"ם אין מעילה ואילו היה קרבן ממון הקדש שימעל מחמת שגזל את ההקדש לדעת הרשב"ם

ד] ונראה אף שאין להקדש קדושת קרבן בעלות גמורה שמחמת זה יהיה דין מעילה אבל יש לה בעלות מסוימת תדע שהרי חזינן ביולדת שמתה יביאו יורשין עולה קידושין יג למ"ד שיעבודא דאורייתא הרי שכל מחויב קרבן משתעבדים נכסיו להקדש להביא קרבן, אמנם יש להבין מ"מ מהיכן יבא הקדושה והרי חסר קדושת פה לאחר שמתה, אכן ברש"י שם נראה שלמ"ד שיעבודא דאורייתא כופין את היורשין להקריב את העולה ונראה שכמו שאדם עצמו שנדר קרבן כופים אותו להביא והיינו שכופין אותו עד שאומר רוצה אני קידושין דף נ. ונראה שכופין אותו להקדיש קרבן וגם להביאו, כך נכוף את היורשים מאחר שנכסים שירשו משועבדים להקדש שוב כופין אותם להקדיש ולהקריב והנה אף שהיורשין עצמם לא נדרו ואין עליהם חיוב לקיים הנדר וכן אינם מצווים להביא קרבן יולדת מ"מ מאחר שיש בידם נכסים שמשועבדין להקדש כופין אותם להקדיש.

ה] והנה אף שכתב הטור בסימן רע"ח שהר"י מיגש כתב שדוקא בכור שיצא שטר חוב על אביהם יכול לומר איני נוטל פי שנים ואיני משלם פי שנים אבל פשוט אינו יכול

הוא לאחר שקרא עליה שם וקרא כתיב שלך אי אתה רואה וזה אינו שלו ולא של חבריך דאכתי לא מטא ליד כהן עכ"ל רש"י, הרי שמיד שקרא חלה נעשית ממון של שבט הכהנים וכן הדין במתנות כהונה וכן בלקט ופאה שאף שכתוב בתורה ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותו וזה מצוה מ"מ נעשית ממון עניים שכל שציותה תורה לתת לאחר התורה עצמה מקנהו לאחר, ומה שכל חייב נזיקין וכדומה אף שחייב לשלם מ"מ כל זמן שלא שולם עדיין ממון בעלים הוא, והטעם שלא יתכן שתיעשה ממון החיוב, שתיעשה ממון של מי שנתחייב לו שהרי אין החיוב על ממון מסוים.

מ] ובזה מוכן הדין שבב"ק פ' ד' וה' שור תם שהזיק שר"ע סובר וכן הלכה שיוחלט השור שהיינו מיד שנגח נעשה של הניזק, וצריך טעם מאי שנא מכל חיובי מזיק שאינו נעשה ממון של המזיק של הניזק כל זמן שלא שילם ובע"כ שזה הטעם שבכל חיוב שאינו בדבר מסוים ויכול לשלם ממה שרוצה במטלטלים או בקרקעות איזה מיטב שרוצה לכן לא יתכן שיעשה התשלומים של הניזק כל זמן שלא שולם, אבל שור תם שדינו מגופו ולכן נעשה מיד של הניזק, ועין בקצה"ח סימן ת"ז סק"א שכתב בדעת הרמב"ם שלא נעשה השור תם של הניזק אלא לאחר העמדה בדין ומטעם שחצי נזק קנס הוא וצריך העמדה דין אבל לאחר העמדה בדין נעשה השור של הניזק מעצמו, ודעת ר' ישמעאל הסובר שיושם השור ויכול לסלקו בזוזי היינו טעמא שסובר שזה שאמרה תורה מגופו היינו שאינו חייב יותר משווי של השור אבל לא בא להגבילו לשלם

ביולדת כופין היורשים להקדיש ואולי כופים אותם מדין כופין על מדת סדום שמאחר שהקדש יכול לגבות מנכסיהם דמי עולה שוב כופין את היתומים שיקדישו את הקרבן שאם לא יקדישו שאר ביד הקדש מעות מבלי שיוכלו להקריבם ולכן כופים וצ"ע בסברה זו, שאפשר לומר שאין כאן מדת סדום שהרי אם הקדש לא יכול להקריב ממילא לא יגבו לבטלה וישאר ביד היורשין ושוב אין כאן מדת סדום [וצ"ע בזה].

ז] ונחזור להבין מקור הדבר שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט [והנה בירושלמי אמרו שהטעם שכל מקום דאיתא בי גזא דרחמנא וקנה הקדש בחצר, וקשה הרי אין הקדש קונה בחצר וכמו שכתב הרשב"ם שהבאנו שאין יד ואין שליחות להקדש, אכן להרמב"ן יש לומר שהקנין להקדש נעשה על ידי חצר ויש חצר להקדש והקדושה נעשה באמירתו].

ח] אכן יש לומר שלכן קונה הקדש באמירה שכל שאמר הרי נדר נדר להקדש ומצווה לקיים נדרו וכל שיש מצוה לתת מצינו בתורה בכל מקום שציותה ליתן דבר לאחר שהתורה עצמה הקנתה לאחר לדוגמא במשנה פסחים מו כיצד מפרישין חלה ביו"ט בטומאה [שנטמאת העיסה ושוב אין חלה הניטלת ממנה ראויה לאכילת כהן כיצד מפרישין אותה ביו"ט של פסח הרי אינו יכול לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה, ולשהותה ולשרפה לערב אי אפשר שלא תחמיץ ולשורפה או להאכילה לכלבים אי אפשר שאין שורפים קדשים ביו"ט] וכו' ר' יהושע אומר לא זה הוא חמץ שמוזהרין עליו בבל יראה ובלי ימצא [כדמפרש בגמ' דלאו ידידה

26/07/2018

דוקא מהשור ולכן אין השור נעשה מעצמו של הניזק כיון שביד המזיק לבחור לסלקו בזווי.

[י] עוד מצינו מקום שציוותה תורה לתת דבר מסוים לאדם מסוים והוא במפיל שן עבדו שאמרה תורה לחפשי ישלחנו תחת שינו ודעת חכמים שהיוצא בשן ועין אינו צריך גט שיחרור הרי אף שבתורה נאמר ציוי לחפשי ישלחנו שחייב האדון לשלחו מ"מ נעשה השילוח מעצמו ואף למ"ד היוצא בשן ועין צריך גט שיחרור נראה שגם הוא אינו חולק על הסברה שכתבנו שכל שיש ציוי לתת לשני נעשה של השני מעצמו רק שסובר שעבד המשתחרר נעשה גם יהודי שלם וחייב בכל המצוות וזה לא נעשה, אלא על ידי כסף או שטר וכמו שכתוב והפדה לא נפדתה או חופשה לא ניתנה לה, אבל ממון העבד מודים כו"ע שמשחרר מיד.

[יא] ולפי כל זה יש לומר שלכן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט שכל שאמר נעשה נדר וחייב לקיים נדרו ונעשה מעצמו הבית או השור של הקדש, ומתורץ מה שהקשינו שאם באמירה לבד הקדש קונה מה צריך קנין כסף, תשובה, שרק באומר שנותן מתנה בחינם להקדש אמירה קונה אבל המוכר להקדש שאין בזה מצוה וממילא אין כאן נדר מצוה וצריך קנין ולכן מובן מה שכתבו התוס' קידושין דף כט, א, ד"ה משכו שמי שאומר שמוכר חפץ להקדש בזול אינו יכול לחזור בו אבל אמר שמוכר בשווי יכול לחזור כל זמן שלא עשו קנין ולכן משך חפץ מהקדש במאתים והוזל מעיקר הדין יכול לחזור בו כיון שלא נתן כסף ורק משום שלא יהיה כח הדיוט חמור מהקדש נותן מאתים,

ולא אמרו שחייב מאתים מדין אמירתו להקדש, ואילו באמר שמוכר חפץ ששוה מאתים במאה אומרים אמירת לגבוה קונה, וטעם הדבר שכל שמוכר בזול יש כאן נדר למצוה וחייב לקיים נדרו וקונה אבל אם מכרו בשוה אין כאן נדר מצוה ולא קנה בלי קנין וכן פסק הרמ"א בהלכות צדקה.

[יב] אמנם מאבני מילואים סימן א סק"ב ד"ה עוד נראה שאינו סובר כן שהביא מה שכתבו התוס' ע"ז דף ה' אמר ר"א מנין למחוסר אבר שאסור לבן נח דכתיב מכל החי הבא בהמה שחיין ראשי אברים וכתוס' שם הקשו אם יש איסור לבן נח להקריב מחוסר אבר למה לא מנו איסור זה בהדי ז' מצוות בני נח ויתחייב על זה מיתה נולומר שהאיסור על ישראל להקריב בבית המקדש הרי בבית המקדש גם בעל מום אסור להקריב וכמו שאמרה תורה ומיד בן ניכר לא תקריבו את אלון ותירצו שאין איסור על בן נח להקריב מחוסר איבר אלא שאם נדר להביא קרבן והביא מחוסר אבר לא קיים נדרו ואומרים להביא שלם ע"כ. ומתוס' זה מוכיח המל"מ, שכן נח חייב לקיים נדרים ושבעות, ובאבני מילואים שם בד"ה ולענ"ד. כתב שבאמת אין בן נח מצוה בקיום נדרים אבל אם נדר להביא קרבן נתחייב להביא מדין אמירתו לגבוה וגובים מנכסיו להביא קרבן שאינו מחוסר אבר וכו' ע"כ. הרי שלדברי א"מ אמירתו לגבוה אינו מטעם שחייב לקיים נדרו אלא שאמירה עצמה דינו כקנין ולא הצריכו מעשה קנין אלא להדיוט ולא לגבוה שקונה בדיבור, ואפשר שטעם הדבר לפי מה שכתבו אחרונים שעיקר קנין של כל דבר זה רצון המקנה והקונה שהחפץ יעבור לבעלים אחרים ומה

נדרו ולכן כשאומר שמוכר בזול חייב לקיים נדרו אבל גם יש קנין אמירה שאינו מכח הנדר ולכן אם גוי יאמר להקדש שמוכר בזול אינו חייב לקיים דיבורו.

[יד] אכן עדיין אינו מיושב שאף שזה נכון שלא יתכן שיחול המכר להקדש בלי מעות שאם יחול שוב אין למעות הקדש על מה להתחלל מ"מ לזה אין צריך שהגזבר יתן מעות ללוקח אלא די שיאמר המוכר או הגזבר מעות הקדש שיש בידי הגזבר יתחלל על בהמה או בית פלוני ואין צריך שהגזבר יתן המעות ליד המוכר, ואמנם לשון הגמ' נראה כן שאמרו שם משכו במנה ולא הספיק לפדות עד שעמד במאתים נותן מאתים מאי טעמא ונתן הכסף וקם ליה, הרי שלא הזכירו משכו במנה ולא הספיק הגזבר ליתן המעות למוכר אלא לא הספיק לפדותו ומשמע שמועיל פדיון גם בלי לתת המעות בידו, אבל לשון רש"י שם ד"ה "ולא הספיק לפדותו כלומר לתת דמין לגזבר", הרי שלא די לפדות אלא צריך המעות ליד הגזבר, ואולי טעם הדבר שאמרו בסוכה מה שנחלקו ר' אלעזר שסובר שאין שביעית מתחלל אלא דרך מקח [אין שביעית מתחללת לתפוס דמיה בקדושתה אלא דרך מקח שמוכרה זה לחבירו אבל לא על ידי חילול לומר פירות הללו מחוללין על מעות האלו כדרך שפודין הקדשות ור' יוחנן אומר בין דרך מקח ובין דרך חילול ור' יוחנן מאי טעמא דכתיב כי יובל הוא קודש מה דרך מקח בין דרך חילול, ואולי נאמר שכל שבא למכור אין הקדש מתחלל אלא דרך מקח דהיינו שיקנה הקדש את החולין ובעל החולין יקנה ההקדש אבל לא ניתן לחלל כשבא למכור ולכן המושך

שצריך מעשה קנין אינה אלא שבמעשה קנין שאדם עושה ויודע שאי אפשר לחזור הרי בזה יש גמירות דעת להעביר החפץ לפלוני מה שאין כן באמירה לחוד אין גמירות דעת שכך טבעו של אדם שרגיל לחזור בו מדיבור מכל מיני טעמים ולכן בדברים שיש בהם גמירת דעת קונה גם בלי מעשה קנין וכמו שמצינו בכמה אתה נותן לבנך וכו' עמד וקדשו הן הם דברים הנקנין באמירה ולכן בהקדש יש גמירות דעת וקונה באמירה.

[ג] אכן לפי זה צריך ביאור א"כ למה שנינו רשות הגבוה בכסף למה לא יקנו באמירה לחוד ויש לומר שמטעם אחר אינו קונה בהקדש במכירה באמירה שאם יקנה באמירה נמצא שהחפץ נעשה של הקדש באמירה וא"כ איך יקבל כסף מהגזבר והרי הכסף של הקדש קודש וימעל לכן צריך המוכר להקדש לחלל קדושת הכסף לחפץ ולכן מוכרח כסף במכירה, ומה שאמרו משכו וכו', ומעתה מי שמשך חפץ של הקדש במאתים והוזל שמעיקר הדין חוזר רק שלא יהיה כח הדיוט חמור מהקדש, בהכרח שהמושך חפץ של הקדש לא נתכוון לקנותו מיד שהרי יוצא שהוציא דבר קדוש לחולין ומעל, אלא מושך לענין שיהיה אצלו וכשישלים אז יתחלל קדושת החפץ על המעות אכן לפי זה צריך ביאור למה באומר שימכור בזול אותו יכול לחזור בו לדעת האבני מילואים שהרי לא היה שם דיבור שמקדיש החפץ כיון שלא נתן כסף ובע"כ שהוא מטעם נדר והרי לאבני מילואים אין אמירה קונה מטעם נדר שהרי גם בגוי יש אמירה אף שאינו חייב לקיים נדרו ויש לומר שאבני מילואים מודה שיש גם חיוב לקיים

גם הרי עלי שחייב לקיים נדרו נשתעבדו נכסיו.

[יז] אכן כל זה בנודר הרי עלי אבל בנודר הרי זו הקדש בזה לפי הדרך הראשון זה נדר שביא את זה לקודש לקרבן או לבדק הבית אבל לדרך השניה שאמירתו קנין בלי שיהיה שם נדר א"כ הרי זה אין כאן נדר כלל אלא רק הקדשה והקנאה להקדש. והנה במסכת נדרים דף ז. א. בר"ן ד"ה ולענין הלכה. נחלקו הר"ן והרשב"א בספק ממון צדקה שדעת הר"ן שמשפק אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה ולכן באמר הדין זוזא לצדקה ועל זוזא אחרינא אמר והדין וספק אם יש יד לצדקה או אין יד לצדקה ומספק דעת הרשב"א שיש לילך לחומרא שספק איסור לחומרא ודעת הר"ן שזה ממון ולקולא, ובנתיבות בסוף סימן כה בדיני תפיסה אות ב' פסק לחומרא וביאר טעם הדבר שהספק אם יש יד הוא גם ספק איסור נדרים ולחומרא אבל ספק ממון עניים שאין שם ספק נדר כגון ספק לקט אם אין חזקה אלא ספק שקול בזה הולכין לקולא וכן אם יש ספק אם הקדיש לצדקה ומת אין מוציאין מהיורש וכמו שנפסק ביור"ד סימן רנט ס"ה, שהרי לגבי היורש אין איסור נדר אלא ספק ממון ובזה הולכין לקולא שהמוציא מחבירו עליו הראיה ע"כ תוכן דבריו.

[יח] ולענ"ד נראה שדעת הר"ן שסובר שגם בספק אם יש יד לצדקה הולכין לקולא היינו טעמא שסובר שבאומר הרי זו צדקה או הרי זו הקדש אין כאן נדר כלל ואין כאן אלא אמירתו שקונה בהקדש וצדקה ולא מטעם נדר וכדרך השניה שכתבנו ולכן סובר שהולכין לקולא אבל דעת הרשב"א "שהרי זו

חפץ מהקדש צריך דוקא שהקונה יתן המעות לגזבר ובזה יתחלל אבל כל שלא נתן המעות להקדש בקנין אין החפץ שמשך מתחלל על מעות שבידו ולא מצאנו לפי זה שיתחלל הקדש דרך חילול רק כשהקדיש הוא עצמו ובא עצמו לחללו אבל אם אחר בא לחלל צריך דוקא שיתן המעות למקדיש או לגזבר.

[יז] ומה שכתבו תוס' יבמות פ"ח א ד"ה או. קדושת דמים דבידו לפדותו ואפילו דחבריה ולא דמיא לנטע רבעי דאין יכול לפדות אלא בעליו דחשיב ברשות בעלים אע"פ שהוא ממון גבוה כיון שהם אוכלים אותו בירושלים אבל הקדש לא חשיב ברשות בעלים יותר מאחר עכ"ל. מ"מ לענין זה זה חלוק שאם הוא עצמו מחללו בדיבור בעלמא שאומר זה מחולל על מעות אבל של חבריה צריך להקנות המעות, עוד יש לומר שגם אחר יכול לחלל בדיבור בעלמא אבל מ"מ הבא לקנות מהקדש אין הקדש רוצה שיתחלל עד שיתן הכסף לגיזבר וצ"ע.

והנה מה שכתבנו בדרך הראשונה שלכן אמירתו לגבוה קונה שהוא מטעם נדר יש לעיין הא תינח באומר הרי עלי להביא קרבן או לתת מתנה לבדק הבית שפיר יש נדר וחייב לקיים דיבורו וממילא משתעבד נכסיו שנראה שכל ענין שיעבוד נכסים מקורו ג"כ מזה שחזינן שבכל מקום שחייב לחבירו נעשה החפץ של חבירו אלא שבחובות על דברים שאינם מסוימים שלא יתכן שיהיה מיד של זה שנתחייב לו מ"מ לענין שיזכה בשיעבוד נכסיו של החייב שיכול לגבות מהם חובו זה נעשה מכח שחייבה תורה ולכן

שערי הלכה

סה

26/07/2018חח

שנעשית צדקה" הוא מכח הנדר וכמו שכתבנו בדרך הראשונה ולכן יש כאן ספק איסור נדר.

ובשט"מ מנחות ד, ב, אות י"א הביא מראשונים ששלמים לא נהנים ולא מועלים זה שלא נהנים הוא מן התורה שעובר בבל יחל דברו.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 73